

ביאור שיטת הרמב"ם בענין פסח שני כרגל בפני עצמו וכתשלומין דראשון

א. הקדמה: קושיא כפולה של הראב"ד

חריג הקרבן פסח משאר קרבנות בהמון תחומים, וכמו שדנו בו רבים. אמנם אין ספק שאחד מהדינים חריג ביותר, לא רק בעולם הקרבנות בפרט אלא בעולם ההלכה בכלל. וזה: פסח שני. הרי זה כאילו אמר שלמה המלך "מעוות לא יוכל לתקון, חוץ מקרבן פסח". במאמר זה א"כ ננסה בעז"ה לברר את שיטת הרמב"ם המסובכת בהבנת אופי הפסח שני, ועי"ז נוכל לחזור ולהבין אף עצם הקרבן פסח ביתר עומק.

גרסינן בפסחים (צג.)

ת"ר חייב כרת על הראשון וחייב כרת על השני דברי רבי. רבי נתן אומר חייב כרת על הראשון ופטור על השני. רבי חנניא בן עקביא אומר אף [על] הראשון אינו חייב כרת אלא אם כן לא עשה את השני. ואזדו לטעמייהו, דתניא: גר שנתגייר בין שני פסחים, וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים – חייב לעשות פסח שני, דברי רבי. רבי נתן אומר כל שזקוק לראשון – זקוק לשני, כל שאין זקוק לראשון – אין זקוק לשני. במאי קמיפלגי? רבי סבר שני רגל בפני עצמו הוא. רבי נתן סבר שני תשלומין דראשון הוא, תקוני לראשון לא מתקין ליה. ורבי חנניא בן עקביא סבר שני תקנתא דראשון הוא.

לפום ריהטא, רבי ור' נתן נחלקו בחקירה הבסיסית באופי פסח שני: האם זה קרבן עצמאי או תשלומין דראשון וטפל לו. לפי רבי פסח שני "רגל בפני עצמו הוא", ולכן א) שגג או נאנס בראשון אבל הזיד בשני חייב כרת מחמת ביטול פסח שני; ב) קטן שנתגדל וגר שנתגייר בין הפסחים חייבים להביא פסח שני אע"פ שלא היו בני חיובא בשעת פסח ראשון.

אך המעיין בדברי הרמב"ם יראה שכנראה תפס בשני הקצוות. דז"ל (הל' קרבן פסח ה: א-ג):¹

(א) מי שהיה טמא בשעת שחיטת הפסח שאין שוחטין עליו, או שהיה בדרך רחוקה, או נאנס באונס אחר, או ששגג ולא הקריב בראשון, הרי זה שוחט פסח בארבעה עשר של חדש שני בין הערבים. ושחיטת פסח זה מצות עשה בפני עצמה, ודוחה את השבת. שאין השני תלומין לראשון אלא רגל בפני עצמו. לפיכך חייבין עליו כרת.

(ב) כיצד? מי ששגג או נאנס ולא הקריב בראשון, אם הזיד ולא הקריב בשני, חייב כרת, ואם שגג או נאנס אף בשני פטור. [השגת הראב"ד: א"א שנה זה משנתו כרבי, ור' נתן ור' חנינא בן עקביא פליגי עליה!] הזיד ולא הקריב בראשון הרי זה מקריב בשני, ואם לא הקריב בשני, אף על פי ששגג הרי זה חייב כרת. שהרי לא הקריב קרבן ה' במועדו, והיה מזיד.

אבל מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון, אע"פ שהזיד בשני, אינו חייב כרת. שכבר נפטר מפסח ראשון מן הכרת. [השגת הראב"ד: א"א עכשיו סותר את דבריו! ומאי שנא טמא ודרך רחוקה והזיד בשני משוגג או נאנס בראשון והזיד בשני? !] (ג) ומי שהיה בדרך רחוקה ושחטו וזרקו עליו את הדם, אף על פי שבא לערב, לא הורצה, וחייב בפסח שני.

מפורש בהלכה א' וריש הלכה ב' [הקטע השני ע"פ מהד' פרנקל] שהרמב"ם פוסק כמו רבי שפסח שני רגל בפני עצמו הוא. ולא רק שהוא פוסק כמותו, אלא שממש מחזיק את שיטתו, שהוסיף שתי נפק"מ נוספות: (א) שמונים את פסח שני כמצוה נפרדת במנין תרי"ג; (ב) שדוחה את השבת. ולהלן הל' ז' קובע שגר שנתגייר וקטן שנתגדל חייבים בפסח שני. ובהשגתו הראשונה הראב"ד חולק עליו שאין לפסוק כרבי, וכוונתו שע"פ הכלל "הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו", אין לפסוק כרבי נגד ר' נתן ור' חנינא בן עקביא. הכס"מ הביא תירוץ פשוט מר' אברהם בן הרמב"ם שאומרים הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו רק אם חברי רבי מסכימים להדדי, אבל כאן הואיל

¹ פיצול הקטעים ע"פ מהד' פרנקל. וזה חשוב וכמו שנראה בהמשך בעז"ה.

ור' נתן ור' חנניא בן עקביא גם חולקים, אומרים "הלכה כרבי חבירו" לגבי כל אחד מהם. רעק"א על אתר הביא אותו תירוץ בשם הלחם משנה (תמידין ומוספין ח:טו), וזה נוח.²

אולם אין הדבר כן לגבי השגת הראב"ד השנית. באמת יש לו תמיהה כפולה, ולזה נקדיש גוף המאמר:

א. מ"ש טמא מת ודרך רחוקה משוגג ואונס? למה אם שגג או נאנס בראשון והזיד בשני חייב [כי שני רגל בפני עצמו הוא וכו"ל], אבל אם היה טמא מת או בדרך רחוקה בראשון ואז הזיד בשני פטור? מ"ש זה מזה – הלא בכולם יסוד הפטור בראשון הוא "אונס רחמנא פטריה", ואין שום סיבה לחלק ביניהם בפסח שני!

ב. מלבד ההבדל התמוה בין טמא מת ודרך רחוקה לשוגג ואונס, נראה מוכרח מעצם הפטור מזיד בשני לט"מ וד"ר שהרמב"ם דוחה דברי רבי ומטפיל פסח שני לפסח ראשון! הרי כך ביאר הרמב"ם בפירושו: "אינו חייב כרת שכבר נפטר מפסח ראשון מן הכרת"! איך יתכן שהרמב"ם מחזיק כ"כ את שיטת רבי בריש הפרק [וגם בסופו לגבי גר וקטן] ואז פתאום הופך ומצטמד לשיטת ר' נתן? ! וכן צווה הראב"ד: "עכשיו סותר את דבריו!"

ב. טמא מת ודרך רחוקה: פטור או הפקעה

נתחיל בביאור לקושיא ראשונה של הראב"ד – מ"ש טמא מת ודרך רחוקה משוגג ואונס, ואח"כ נחזור לעמוד על היחס בין הפסח ראשון לפסח שני. באמת נראה שמקורו של הרמב"ם לחלק כך ברור מאד, אפילו אם הסברא לחלק כך נשאת בתחום טעמא דקרא.³ הנה הפסוקים בבהעלותך (ט:יג) כבר מדגישים הפטור של מי שהיה טמא או בדרך רחוקה, ודבר זה אומר דרשני:

² ע"ע חגיגה ט: תד"ה שני שכתבו כן בפשיטות.

³ אמנם בהחלט יש לחלק מסברא בין טמא מת ודרך רחוקה, שיש להם מניעה אובייקטיבית מהקרבת ק"פ, לשוגגים ואנוסים שיש להם רק מניעה סובייקטיבית. אבל מה לגבי שאר טמאים כגון זבות ומצורעים? אפשר להעלות הצעות אבל לענ"ד לא סברות מוכרחות.

(י) דבר אל בני ישראל לאמר, איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה, לכם או לדרתיכם, ועשה פסח לה'. (יא) בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אתו, על מצות ומררים יאכלהו. (יב) ולא ישאירו ממנו עד בקר, ועצם לא ישברו בו, ככל חקת הפסח יעשו אתו. (יג) והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה, וחדל לעשות הפסח, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה, כי קרבן ה' לא הקריב במעדרו, חטאו ישא האיש ההוא.

וכמו כן פשטות לשון המשנה מדגישה החילוק ביניהם:

מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון – יעשה את השני. שגג או נאנס ולא עשה את הראשון – יעשה את השני. אם כן למה נאמר "טמא או שהיה בדרך רחוקה"? שאלו פטורין מהכרת ואלו חייבין בהכרת.

לפום ריהטא, הסיפא מחלקת בין "אלו" של טמא ודרך רחוקה ל"אלו" של שוגג ואנוס. פשיטא דלא מדובר במי שהביא פסח שני, דלא יתכן כלל ששוגג או אנוס בראשון שהביא השני יחוייב כרת. אלא צריכים לפרש שאם שוב לא הביאו השני בזדון, השוגג והאנוס בראשון כעת יחוייבים, אבל טמא ודרך רחוקה בראשון פטורים אפילו אם הזידו בשני.

ברם מסקנת הגמ' מתנגדת לפירוש זה. ר' אשי מפרש שמזיד ואונן "תני בהדיהו", ודוקא הם חייבים כרת.⁴ לעולם דין ט"מ וד"ר שווה לדין שוגג ונאנס, ואין להסיק שום דבר לגבי כל אחד מהם אם שוב הזיד בשני אח"כ. וחרף זאת, הרמב"ם (ה:ב) דוחה דברי ר' אשי ופוסק כמו פשטות המשנה וכן"ל. ובפיה"מ האריך הרמב"ם לבאר איך חילוק זה יוצא מפשטות המקרא:

אם היה טמא או בדרך רחוקה בפסח ראשון ולא עשה את השני, אינו חייב כרת מפני שכבר נפטר מפסח ראשון שבו נאמר הכרת, ונדחה לפסח שני שלא נאמר בו כרת. ואם שגג או נאנס בפסח ראשון ולא עשה את השני, חייב כרת, לפי שנאמר בתורה שכל מי שלא היה טמא ובדרך רחוקה ולא עשה פסח כלל חייב כרת. והא אמרו "והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה, וחדל לעשות

⁴ בצירוף שהאונן היה יכול להביא פסח, דהיינו שמת קרובו אחר חצות. עיין תוס' כאן.

הפסח, ונכרתה הנפש ההיא וכו'". וזהו ענין אמרו כאן "אלו פטורין מן הכרת ואלו חייבין".

אבל אם ט"מ וד"ר פטורים אם הזידו בשני כי "כבר נפטר מפסח ראשון שבו נאמר הכרת", למה שוגג ואנוס שהזידו בשני חייבים? ומה לגבי שיטתו שפסח שני רגל בפני עצמו הוא? ובהמשך דבריו הוא מפרש ש"וחדל לעשות הפסח ונכרתה וגו'" אמנם שייך למי ש"לא עשה פסח כלל" – דהיינו גם פסח ראשון וגם פסח שני! אלא הביאור המוכרח הוא שלפי הרמב"ם, שוגג ואנוס רק פטורים מכרת, ואילו ט"מ וד"ר מופקעים. פסח שני רגל בפנ"ע הוא, אבל כדי ליחייב כרת בעבורו צריך קשר לפסח ראשון. השוגג והאנוס חשובים כמי שלא הקריב קרבן ה' במועדו.⁵ אמנם כעת פטורים משום הפטור הכללי של אונס רחמנא פטריה, אבל הנפק"מ היא שאם שוב הזידו בשני נאמר ודון יש כאן, אי-הקרבת קרבן ה' במועדו יש כאן, ולכן כרת יש כאן. ולעומת זאת, הט"מ והד"ר אינם מוגדרים כמי ש"לא הקריב" את הפסח, אלא כמי שהופקע מהקרבת הפסח, ולכן יש להם פטור מוחלט. ולכן אע"פ ששוב הזידו בפסח שני, א"א לחייבם כרת.

המושג הזה שט"מ וד"ר הופקעו מעצם דין הקרבת הפסח מופיע הרבה פעמים במשנת הרמב"ם:

א. כאמור, פטור כרת אפילו אם הזידו בפסח שני.

ב. איזכור ט"מ וד"ר במשנה תורה: נחזור ללשון הרמב"ם בריש פרק ה': "מי שהיה טמא וכו' או שהיה בדרך רחוקה או נאנס באונס אחר או ששגג ולא הקריב בראשון וכו'". הרי לכאורה לא היינו צריכים כל האריכות הזה, ודי לכתוב "מי ששגג או נאנס ולא הקריב בראשון" וזהו! הרי הרמב"ם מודה שט"מ וד"ר הם סוגים של אונס – "או נאנס באונס אחר". אז אם טמא וד"ר הם רק דוגמאות בעלמא של פטור כללי של אונס רחמנא פטריה, אין שום סיבה להתייחס להם בכלל. אבל לא מספיק שהרמב"ם טרח להזכירם

⁵ אולי כך הבין הרמב"ם לשון הגמ' בביאור דעת רבי: "רבי סבר ו'חדל לעשות הפסח ונכרתה' – דלא עבד בראשון; אי נמי 'קרבן ה' לא הקריב במועדו [חטאו ישא]' – בשני". כלומר "קרבן ה' לא הקריב במועדו חטאו ישא" מתייחס לפסח שני, ו"חטאו ישא" מלמד חיוב כרת, אבל עדיין צריך קשר לפסח ראשון, כי משום זה לשון "כרת" נכתב בפירוש דוקא בפסח ראשון.

בפירוש, אלא עשה כן בתחילת כל דבריו בידיני פסח שני, וכאילו עשה את הפטור ט"מ וד"ר בעיקר ואנוס ושווג כטפל !

ג. **מי שהיה בד"ר ושחטו עליו:** נחלקו ר' נחמן ור' ששת בריש פירקין אם מי שהיה בדרך רחוקה בערב פסח אבל חביריו שחטו עליו יצא יד"ח או לא. לכאורה הפשטות עם ר' נחמן שהוא יוצא, ובפרט אם נניח כמו שהניחו רש"י והרמב"ם כמילתא דפשיטא דמדובר במי שהגיע לירושלים בערב ויכול לאכול הפסח, ורק שלא היה יכול לשחטו בצהרים. וא"כ מאחר והפסח לא בא מתחילתו אלא לאכילה, והרי כאן הוא יכול לאכול, שיטת ר' נחמן קל להבין. והרמב"ם (במדבר ט:י) כתב דכן קיי"ל. אולם הרמב"ם (הלכה ג') פוסק כר' ששת.

אך דוקא שיטת ר' ששת מובנת אם דרך רחוקה מופקע לגמרי מהקרבן פסח. מאחר וחלות שם דרך רחוקה מפקיעו מק"פ, איך יתכן לצאת יד"ח אם יבא בערב? קשר זה בין תפיסת הרמב"ם שט"מ וד"ר מופקעים מפסח לשיטתו שד"ר ששחטו עליו ק"פ אינו יוצא גם מדויק בתרתי: (א) לפי פיצול ההלכות במהד' פרנקל, הרמב"ם הצטרף את ב' פסקים אלו להלכה אחת; (ב) הרמב"ם גם קושר דינים אלו ע"י ו' החיבור: "מי שהיה טמא או בד"ר ולא עשה את הראשון, אע"פ שהזיד בשני אינו חייב כרת... ומי שהיה בד"ר ושחטו וזרקו עליו את הדם, אע"פ שבא לערב לא הורצה וכו'".

ד. **ט"מ בשביעי שלו:** במקביל לזה, הרמב"ם להלן (ו:ב) פוסק שאע"פ ששוחטין אטבול יום הואיל וכבר טבל ויכול לאכול בערב, לעולם אין שוחטין על טמא מת, ואפילו אם חל שביעי שלו בע"פ וכבר טבל בבוקר. הראב"ד תמה עליו שטמא מת שכבר טבל בשביעי הוא ממש טבול יום! אבל שוב נראה בזה שלפי הרמב"ם ט"מ וד"ר מופקעים בעיקר דינם מתורת קרבן פסח. ולכן חלוק טמא מת בשביעי שלו מסתם טבול יום אע"פ ששניהם אינם מחוסרי מעשה ויכולים לאכול בערב.

ה. **הגדרת ד"ר ע"י תחילת זמן שחיטה:** במשנה להלן (צג:) ר' עקיבא מגדיר דרך רחוקה כרחוק מירושלים לעיר מודיעים, ועולא שם מסביר שזה ט"ו מילין, דהיינו מהלך חצי יום. אז נחלקו עולא ור' יהודה אם עסקינן במי שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה או בשעת אכילה. רש"י שם מפרש דלפי עולא די אם יגיע בסוף זמן שחיטה, ולר' יהודה אם יגיע בסוף זמן אכילה. וזה מובן, כי רק אכפת לנו אם יוכל לשחוט או לאכול הפסח, וא"כ אינו חשוב

בדרך רחוקה. הרמב"ם (ה:ט) פוסק כעולא שתלוי בזמן שחיטה, אבל הוא מחדש שצריך להיות קרוב לירושלים בנץ החמה כדי שיוכל ליכנס בתחילת זמן שחיטה. המקד"ד (קונטרס אחרון ה:ה) העיר שרואים בזה שלפי הרמב"ם חובת הפסח חלה בתחילת י"ד, והאריך מו"ר הגר"מ רונצווייג שליט"א להראות שזו שיטת הרמב"ם בכמה תחומים.⁶ אז בצירוף הנחה זו לשיטת הרמב"ם שדין ט"מ וד"ר הוי חלות שם הפקעה ולא רק פטור בעלמא, ניתן להבין איך פוסק שהזמן להגדרת דרך רחוקה נקבע בחצות. לו היה פטור ד"ר כמו שאר שוגגין ואנוסין, אין ספק שהיה חייב כל עוד שהיה יכול להגיע קודם סוף זמן שחיטה. אבל מאחר וזה חלות שם שמפקיעו מתורת ק"פ, הרמב"ם סובר שחלות שם זו הוקבעה ע"י זמני פסח ההלכתיים ולא ע"י יכולת טכנית להגיע למקדש. ולכן זה חל עליו בנץ, דהיינו זמן חלות חובת הפסח, והוגדר ע"י חצות,⁷ דהיינו חלות זמן שחיטת הפסח.⁸

ו. שיטת ר' אליעזר לגבי איסקופת העזרה: במשנה שם ר' אליעזר חולק על ר' עקיבא וסובר שדרך רחוקה היא "מאיסקופת העזרה בחוץ". ר' יוסי מביא סמך לשיטת ר"א כי ישנה נקודה על הה' של "רחקה", וזה מרמז שאינו רחוק ממש.⁹ אבל לכאורה דבריהם מרפסין אגרי, דלפ"ז כמעט כל ישראל הם בגדר דרך רחוקה! אמנם הרמב"ם בפיה"מ מפרש בדעתם שמדובר דוקא במי

⁶ ראה מאמרו "שיטת הרמב"ם בענין קרבן פסח ששחטו בחוץ" אות ג' (קול צבי ה'-ו').

גישה אחרת איתא בדברות משה (גיטין סוף סימן כ"ה ד"ה וצ"ל [עמ' תטז]), דנראה שהוא סובר לא כנ"ל שמתחילים עם חשיבות זמן י"ד בבוקר ואז מיישמים את זה לנ"ד, אלא שדין זה שצריך להתחיל ללכת מביתו כדי להגיע בחצות הוא מה שמעניק חשיבות לזמן י"ד בשחרית. עיי"ש שסובר שבשלב-בינוני זה מנץ עד חצות הוא נחשב כ"נתחייב קצת במצות הפסח", אבל "חייב ממש עדיין אין לו", ועיי"ז מסביר שיטת הרמב"ם (ו:ט) שבדיעבד שוחטים ק"פ על אונן שמת לו מת קודם חצות [ועיין במהר"י קורקוס שם] אע"פ שמשמע מדבריו בהל' ביאת מקדש (ב:יא) שאונן שהביא קרבן אינו יוצא בכלל. ואכמ"ל.

⁷ יש להשוות את זה לשיטת ר' זירא (להלן צו:) שפסח שנמצא לאחר חצות ייקרב שלמים, אע"פ שהרמב"ם (הל' ק"פ ד:ו) פוסק כרבה שיכול להקריבו פסח אם מצאו קודם שחיטת הפסח החדש.

⁸ וזה אע"פ שלמעשה אין מתחילים לשחוט את הפסח לפחות קודם ו' ומחצה, ולרוב שנים ז' ומחצה! ע"ע מנחת חינוך (שפ:י) שהעיר שלפי הרמב"ם אפילו אם הגיע בסוסיים קודם חצות, עדיין מופקע וצריך להביא פסח שני, כי חלות ד"ר הוגדרה ע"י זמן הילוך בנחת.

⁹ עייין רש"י, רמב"ן ונצי"ב על אתר.

שחלה או נתקלקל הילוכו, ולכן לא יוכל להגיע לעזרה קודם חצות אע"פ שהוא עומד קרוב למקדש. דא עקא שזה נראה נגד הגמרא להלן (צד). האומרת בפירוש שפטור לפי ר' אליעזר "אע"ג דמצי עייל, ולא אמרנן ליה קום עייל".

ברם האור שמח (הל' ק"פ ה:ב) מעיר שעוד פעם הרמב"ם מתדבק לפשוטו של המשנה, ושדוקא הרמב"ם יכול לפרש המשנה כך.¹⁰ פשיטא דמי שחלה או נתקלקל הילוכו פטור בפסח ראשון, כי אנוס הוא. אבל לפי הרמב"ם שיש חילוק בין דין פטור אנוס לדין הפקעת דרך רחוקה, אפשר לפרש שנחלקו התנאים איך להגדיר דרך רחוקה. לפי ר' עקיבא יש הגדרה אובייקטיבית שתלוי רק במרחק, אבל לפי ר' אליעזר יש הגדרה סובייקטיבית, ואם אדם זה אינו יכול להגיע לעזרה קודם חצות אז יש לו חלות שם "דרך רחוקה" והופקע מחובת פסח ראשון. וציור פטור אנוס הוא דוקא מי שאבד פסחו ולא השיג ידו לקנות שה אחר, וכדו'. אבל לפי גישת הראב"ד שטמא מת ודרך רחוקה הם רק פרטים של פטור אנוס כללי, א"א לפרש כן, וצריכים לדחוק כמו שדחק הבבלי שר' אליעזר אמנם הרחיק לכת שאדם בריא שעומד ד' אמות מחוץ לעזרה פטור מדין דרך רחוקה !

ז. עיכבוהו גמלים וקרנות: האו"ש (שם) והנצי"ב (עמק הנצי"ב פ' בהעלותך עמ' רי"ז; מרומי שדה צב: ד"ה אבל הרמב"ם) העירו לנפק"מ נוספת מהמשך הסוגיא שם (צד). תנינן: "היה עומד לפנים מן המודיעים ואין יכול ליכנס מפני גמלים וקרנות המעכבות אותו, יכול לא יהא חייב – ת"ל 'ובדרך לא היה', והרי לא היה בדרך". הקושי הבולט הוא שאם עיכבוהו גמלים וקרנות הרי אנוס הוא, ולמה יהא חייב? ! רש"י פירש דעסקינן במי שכל בני ביתו עמו, ואם יניחם באמצע הדרך וילך יחידי יוכל לעקוף את העיכוב ולהגיע לעזרה תוך הזמן. והדוחק בזה מורגש. אבל הרמב"ם (ה:ט) מסביר שודאי שהאדם פטור מדין אנוס, אבל הגזה"כ מלמד שאין לו שם דרך רחוקה: "הלך ולא הגיע מפני שעכבוהו הבהמות בדחקם או שהיה בירושלם והיה חולה ברגליו ולא הגיע לעזרה עד שעבר זמן הקרבן, הרי זה אנוס ואינו

¹⁰ עיין בצל"ח ובהערת ר' קאפח שניסו למצוא מקור לשיטת הרמב"ם בירושלמי. נראה בזה שהפשט במשנה הניע לרמב"ם לנקוט בחר הירושלמי (לפי דיוקם) ולהניח את הבבלי.

בדרך רחוקה". הנצי"ב (עמק הנצי"ב) אפילו מציע שברייתא זו היה המקור שהניע הרמב"ם לפרש כל המקורות האחרות הנ"ל באופן זה!¹¹

נמצינו למדין שישנן כמה וכמה מקומות בהן מדגיש הרמב"ם שטמא מת ודרך רחוקה מופקעים בעיקר דינם מחובת פסח ראשון, ולעומת שוגג ואנוס שיש להם פטור כללי גרידא. וראינו כמה נפק"מ לזה וכמה מקורות בש"ס שמיושבות היטב ע"פ פירוש זה. [אע"פ שגם סותר כמה מקומות בבבלי.] כעת נסיים סעיף זה עם שלש הערות:

א) האור שמח מלקט ב' המשניות הנ"ל מתחילת הפרק, הברייתא הנ"ל לגבי עיכבהו גמלים, וברייתאות אחרות (סט: , צג:). ונראה כוונתו שמה שהניע הרמב"ם לדחות כמה גמרות הוא הפשטות המוכרחת בכל המשניות וברייתאות הללו. וזה דוגמא למה שמו"ר קורא פסק ע"פ ה"ראיות-גלובליות".¹²

ב) יש לחזור ולהדגיש עד כדי כך שיטת הרמב"ם מדביק לפשטות לשון המשנה בריש פירקין. לפי פירוש הרמב"ם, המשנה עוסקת בקושיא שבולטת מהפסוקים: אם אכן כל שוגג ואנוס בפסח ראשון חייב בפסח שני, למה הדגיש הכתוב דוקא טמא נפש ודרך רחוקה? והתירוץ: אמנם מצד החיוב בפסח שני כולם שווים, אבל מצד העונש אם חוזרים ומזידים בפסח שני, הם חלוקים. הלא זה ממש לשון המשנה [הערות שלי בסוגריים]:

מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון יעשה את השני [כמפורש בקרא]. שגג או נאנס ולא עשה את הראשון יעשה את השני [חידוש תושב"פ¹³]. א"כ למה נאמר טמא או שהיה בדרך רחוקה [קושיא המתבקשת מאחר ושאר אנוסים ג"כ חייבים בפסח שני]? שאלו פטורין מהכרת ואלו חייבין בהכרת [אם הזידו בשני].

¹¹ הראב"ד שם משיג בקיצור "א"א אינו תופס דרך הגמרא". וביאר בזה הנצי"ב שהראב"ד ידע היטב דשיטת הרמב"ם הולכת יפה עם פשט ברייתא זו וגם המשניות הנ"ל, אבל אינה הולמת את דברי הגמרא בכמה מקומות. ולכן לא השיג ששיטת הרמב"ם היא "שבוש" וכדו', אלא דוקא "אינו תופס דרך הגמרא".

¹² בלע"ז "global evidence".

¹³ הספרי לומד חובתם מצד השהו בין טמא מת לדרך רחוקה.

ג) כאמור הקושי הגדול בפירוש הרמב"ם למשנה הוא שזה פשוט סותר את דברי ר' אשי. נתרבו התירוּצים באחרונים, אבל התירוּץ הקדום מחזירנו לשאלה אם פסח שני מהוה רגל בפנ"ע או תשלוּמין דראשון. הלחם משנה והברכת הזבח¹⁴ העירו שפירוש הרמב"ם במשנה מועיל רק לפי רבי, ואילו ר' אשי ניסה לפרש המשנה גם אליבא דר' נתן ור' חנניא בן עקביא. כי לפי הרמב"ם, סיפא דמשנה אומרת ששוגג או אנוס בראשון שהזידו בשני חייבים כרת, אך לפי ר' נתן ור' חנניא בן עקביא מעולם ליכא כרת בשני למי שנפטר בראשון, כי זה תשלוּמין/תקנתא דראשון. אבל מי שרוצה לפרש המשנה דוקא לפי רבי יכול לפרשה כמו הרמב"ם, ולכן נסתלקה הקושיא מדברי ר' אשי.

ובאמת נראה שהרצון לפרש המשנה כפשוטה [וכן לפרש המשנה הבאה לגבי איסקופת העזרה, וכן¹⁵] הוא מה שהניע הרמב"ם לפסוק כמו רבי, ואז ממילא להתעלם מדברי ר' אשי, וזה בעצם מש"כ האור שמח. אבל כמו שראינו, אע"פ שהמשנה מרחיק פסח שני מפסח ראשון ביד ימין להחשיבו רגל בפנ"ע, היא גם מקרבם להדדי ביד שמאל. שכן העובדה שט"מ וד"ר מופקעים ולכן פטורים אפילו אם יזידו בשני מוכיח שיש איזה קשר בין הפסחים, ואינו רגל בפנ"ע לגמרי.¹⁵ וא"כ שיטתו המסובכת של הרמב"ם שכה הטריד הראב"ד באמת נובעת ישיר ממש מהמשנה הראשונה במסכת פסחים העוסקת בפסח שני!

ג. שתי קיצונות בפירוש "פסח שני רגל בפנ"ע":

ר' דניאל הבבלי ור' אברהם בן הרמב"ם

ברם אופיו וטעמו של יחס זה עדיין טעון ביאור נוסף. המפרשים כבר העירו לאפשרויות הקיצוניות בהבנת היחס בין פסח ראשון לפסח שני, ולכאורה שניהן יותר קלות להבין משיטת הרמב"ם:

קצה אחד: הגריפ"פ¹⁶ (ריש עשה נ"ז) שואל למה מונים ב' מצוות נפרדות מאחר ופסח שני זהה בגופו ובדיני הקרבתו לפסח ראשון [סוגיא

¹⁴ הודפס ב"ספר ליקוטים" בסוף מהר' פרנקל.

¹⁵ ולפי הלחם משנה וסיעתו, הרמב"ם אינו מתפשר בין שיטת רבי לר' נתן, אלא מפרש שרבי עצמו מודה שיש יחס בין הפסחים.

¹⁶ תודתי נתונה ליד"נ הרב יהושע כ"ץ שליט"א שהעירוני לכל דברי הגריפ"פ בסוגיא.

לקמן צה.]! לעומת יבום וחליצה או פדיון ועריפת פטר חמור, שהן פעולות שונות ולכן מסתבר למה נמנו כמצוות נפרדות, הרי פסח ראשון ופסח שני הם בעצם ממש אותו דבר, אז איך אפ"ל שאינם מצוה אחת?

קצה שני: ר' דניאל הבבלי (שו"ת מעשה נסים ס' ז')¹⁷ מתמה שאם אכן פסח שני רגל בפנ"ע הוא כמו שסובר הרמב"ם, למה לא מחייבים כל איש מישראל להביא ב' פסחים, א' בניסן וא' באייר!

ובאמת ר"ד הבבלי ור' אברהם בן הרמב"ם נקטו הבנות קיצוניות זמ"ז בפירוש שיטת רבי. הרמב"ם בסה"מ (מ"ע נ"ז) כבר תמה על עצמו למה מנה מצוה נפרדת של פסח שני, ותירץ שזהו גוף המח' בין רבי ור' נתן, ואנו פוסקים שני רגל בפנ"ע הוא. ר"ד הבבלי הרבה להקשות עליו כדרכו בקודש. הוא טוען שלכו"ע פסח ראשון ופסח שני מצוה אחת הן, וכמו תמיהתו הנ"ל. כוונת רבי היא רק שיש חיוב נמשך להביא או פסח ראשון או פסח שני:¹⁸ "רגל בפ"ע ר"ל שהשני כעיקר הרגל הראשון, ואם הזיד בו חייב ואינו ניצל ע"י שגגתו בראשון משום דס"ל ששני הזמנים זמן אחד לעניין חיוב כרת ג"כ". אז אמנם מי שנאנס בראשון והזיד בשני חייב כרת, כי הם שני צדדים של מטבע אחד. וכן קטן שנתגדל וגר שנתגייר חייבים להביא פסח שני כי נתחייבו במצוות באמצע זמן מצוה נמשכת, וכמו שחייבים לשבת בסוכה אם נתגדלו/נתגיירו באמצע החג.

אז לכו"ע יש דין אחד של פסח ראשון-שני, אלא שלפי רבי איכא חובה נמשכת, ושניהם שווים, ואילו לפי ר' נתן ור' חנניא בן עקביא השני טפל לראשון, או כתשלומין או כתקנתא. יוצא שרבי **משווה** פסח שני לפסח ראשון אפילו יותר משאר התנאים!

ר"ד הבבלי מדמה המח' בין רבי ור' נתן למח' בין ר' יוחנן ור' אושעיא בחגיגה (ט). אם ז' ימי הקרבת קרבן חגיגה הם "תשלומין לראשון" (ר' יוחנן) או "תשלומין זה לזה" (ר' אושעיא), ונפק"מ שם אם מי שלא חזי בראשון יקריב בשני. ר"ד הבבלי סובר שה"רגל בפני עצמו" של רבי וה"תשלומין זה לזה" של ר' אושעיא הם אותו מושג: מצוה אחת עם הזדמנות נמשכת לקיימו.

¹⁷ הודפס בסה"מ מהד' פרנקל אצל מ"ע נ"ז.

¹⁸ דומה למה שקוראים בלע"ז "rolling admissions".

ר"א בן הרמב"ם דוחה את דברי ר"ד הבבלי בשתי ידיים:

ודימוי דעת רבי בפסח לדעת ר' אושעיא בשבעת ימי החג לא אדע מה אומר ליישובו. שהרי רבי אושעיא פירש להדיא דשבעת ימי החג בתשלומין באמרו כולן תשלומין זה לזה כמו שהבאתו בכתבך. ומי יתן וידעתי איך ישתוו מה שמפורש בו השתלומין ומה שנשלל ממנו השתלומין, שהרי רבי שלל התשלומין מפסח שני! . . . מה שראוי לתוכחה ואין לך בו התנצלות הוא שדמית פסח שני לדעת רבי לשבעת ימי החג לדעת ר' אושעיא, ועזבת התדמותם לשמיני שלחג אליבא דכולי עלמא. שכשם שאמר רבי פסח שני רגל פב"ע כך נאמר (סוכה מז. ועוד) שמיני [עצרת] רגל פב"ע, ושכשם שהשמיני נבדל בחובותיו ואינו מצורף למה שקדם לו, כך פסח שני בלתי מחובר לשקדמו.

ברור שהדמיון בין פסח שני לשמיני עצרת מדגיש את הפער בין פסח ראשון לפסח שני.¹⁹

ד. שיטת-ביניים של הרמב"ם

ואכן הגריפ"פ העיר שנראה שר"א בן הרמב"ם הפריז בדמיון זה, כי ודאי ששמנ"ע הוא הרבה יותר עצמאי מפסח שני, שכן כל אדם חייב לחגוג שמנ"ע!²⁰ מאידך גיסא, הוא גם מתמה על דמיונו של ר"ד הבבלי לחגיגה. הרי אין שום פסוק שמתאר שאר שבעת ימי החגיגה בנפרד מיום ראשון, ואילו לפסח שני ישנה פרשה שלמה! ולכן נוכל להבין למה הסתייג הרמב"ם משתי הקצוות בהבנת היחס בין הפסחים.

ויש לציין לשתי נקודות נוספות במשנת הרמב"ם המוכיחות את הקשר בין פסח ראשון לפסח שני:

¹⁹ הגריפ"פ מעיר דעיקר תמיהתו של ר"א בן הרמב"ם נגד ר"ד הבבלי ממילת "תשלומין" בגמ' חגיגה אינה מוכחת, כי אין להוכיח מזה בלבד ששיטת ר' אושעיא שונה משיטת רבי. הוא מוכיח כן מנוסח הירושלמי (א:א): "א"ר כל ז' תשלומין לראשון א"ר אילא מפסח השני למד ר"י כמה דר"י אמר תמן פסח שני תשלומין לראשון, כן הוא אמר הכא כל ז' תשלומין לראשון. רבי הושעיה אמר כל ז' חובה". נמצינו למדים א' שדוקא ר' יוחנן סומך על שיטת ר' נתן, וב' שר' אושעיא כאן אינו משתמש במילת "תשלומין", וי"ל שהכוונה בירושלמי וגם בבבלי הוא למושג שתיאר ר"ד הבבלי.

²⁰ וכמו כן כל ההבדלים בדיניהם – אין "פז"ר קש"ב" בפסח שני, שזהה בגופו לפסח ראשון...

א. **מזיד בראשון שהקריב בשני**: הרמב"ם בספר המצות סבר שלמ"ד דפסח שני רגל בפנ"ע הוא, מי שביטל את הראשון במזיד חייב כרת אפילו אם עשה את השני. וזה אמנם מדגיש את הניתוק בין הפסחים. ר"ד הבבלי הקשה על זה, ומיהו במשנה תורה הרמב"ם חזר מדעתו והודה שאם הקריב בשני אז נפטר מכרת מזדונו בראשון.

הגריפ"פ (ד"ה אלא דהרמב"ם) מציע שהרמב"ם הוכרח לשנות את דעתו עקב שיטתו שט"מ וד"ר שהזידו בשני פטורים. מאחר וזה מוכיח שיש קשר בין הפסחים, צריכים לפרש גם לאידך גיסא שמזיד בראשון יכול לפטור עצמו ע"י הקרבת פסח שני.

ב. **חדש השני**: לא ראיתי מי שהעיר בזה, אבל לענ"ד יש לדייק ממש"כ הרמב"ם ברפ"ה שמי שלא היה יכול להביא פסח ראשון "הרי זה שוחט פסח בארבעה עשר של חדש השני בין הערבים". ואילו ריש הל' ק"פ כשמציג את הפסח ראשון הוא כותב "מצות עשה לשחוט הפסח בארבעה עשר לחדש ניסן אחר חצות". למה שינה סגנונו לכתוב "חדש ניסן" לגבי פסח ראשון ואילו "חדש השני" לגבי פסח שני? לענ"ד נראה שהרמב"ם מכווין בזה שעיקר הזמן הוא זמנו של פסח ראשון, שאז באמת נגאלנו ממצרים, ולעומת זמן פסח שני שרק מעניק את חשיבותו מחמת קשרו לראשון – הוא "חדש השני" ולא "חדש אייר".

עולה מכל הנ"ל שהרמב"ם ממש נוקט את השביל הזהב בהבנת היחס בין פסח ראשון לפסח שני. מצד אחד: א' הוא פוסק כרבי שזה רגל בפנ"ע; ב' הוא טורח לכתוב כן בפירושו, ואינו מסתפק בכתיבת הדינים הנובעים מזה; ג' הוא מוסיף נפק"מ לזה ממה שמפורש בש"ס (מנין המצוות, דחיית שבת). מצד שני: א' הוא פוטר ט"מ וד"ר מכרת אע"פ שהזידו בשני, הואיל והופקעו מן הראשון; ב' הוא גם פוטר מזיד בראשון אם חזר והקריב בשני; ג' הוא כתב שפסח ראשון הובא בחדש ניסן ואילו בפסח שני כתב שבא בחדש השני.

ה. יסוד היחס בין פסח ראשון לפסח שני:

כריתת ברית לעומת הצטרפות לברית

אולם עדיין נשאר לנו מקום לבאר מהו הגורם לכל היחס המסובך הזה, שכנראה אין לו שום דמיון אחר בעולם ההלכה. [למרות השיטות של ר"ד הבבלי ור"א בן הרמב"ם הנ"ל].

בהקדם, שוב נחזור לתמיהתו הראשונה של הגריפ"פ: איך יכול להיות שתי מצוות נפרדות ששוות כ"כ להדדי?

באמת ר"א בן הרמב"ם כבר עמד על זה ביישוב טענת ר"ד הבבלי שרק יתכן למנות פסח שני כמצוה נפרדת אם היו כל ישראל מצווים להקריב גם פסח ראשון וגם פסח שני, וז"ל:

ואומרך ודעה זו לא תתכן אלא אי ס"ל לרבי שאם הקריב בראשון חייב להקריב בשני, הוא טעות גדולה ומגונה. כי עיקר החיוב בראשון תלוי בטהורים, ועיקרו בשני תלוי בטמאים, וא"כ איך יצויר לומר כך! ועצם המנין בפסח שני אינו אלא לחייב מצוה זו את מי שנמנע ממנו פסח ראשון.

כלומר אף על פי שדיני הקרבה של פסח שני שווים לפסח ראשון, שם שייכים לשתי קבוצות של אנשים, ולכן יש למנותם כשתי מצוות שונות.

אולם נראה שיש להעמיק יותר בחילוק בין הקבוצות המחוייבות בפסח ראשון ובפסח שני. שהרי עדיין לא עמדנו על הקשר ההכי חשוב ובולט בין פסח ראשון לפסח שני, שבבת אחת ג"כ מדגיש את ההבדל ביניהם. איתא בפסחים (פ.): "כל היכא דעבדי ציבור בראשון עביד יחיד בשני; כל היכא דלא עבדי ציבור בראשון לא עביד יחיד בשני". הרי כל עיקר ניהוג פסח שני ע"י יחידים תלוי אם הציבור הקריבו את הראשון! הרב שמשון רפאל הירש (במדבר ט:יג) כתב ביאור נפלא לדין זה, וז"ל:

אף על פי שפסח שני, על פי ההלכה המקובלת, הוא "רגל בפני עצמו", נשמר אופיו כממלא מקום, התלוי בפסח ראשון. כבר אמרנו שרק יחידים יכולים לעשות פסח שני, והללו מצטרפים באיחור זמן לקרבן הלאומי שהאומה הקריבתו במועדו: "איש נדחה ואין ציבור נדחין לפסח שני". ואין היחידים רשאים לעשות פסח שני, אלא אם כן הציבור עשה פסח ראשון במועדו ובטהרה. כנגד זה אם הציבור נמנע מלהקריב בניסן – מחמת טומאה שאיננה נדחית מפני הפסח – או שהקריבו בטומאת מת, אין

היחידים יכולים לעשות פסח שני: "אין תשלומין לפסח הבא בטומאה" (פסחים פ ע"א).²¹

הרשר"ה יורד ליסודו של קרבן פסח כקרבן של הציבור וכקרבן המייצר את הציבור של קהל ישראל עם הנבחר והכורת את בריתו עם הקב"ה.²² ורבים עמדו על זה: קרבן המיועד ל"כל קהל עדת ישראל" (שמות יב:ו) – ביטוי מיוחד במקרא – הקרבתו בכנופיא, הכרת למי שביטלו, מרכזיות האכילה שבו, פסולי ערל ובן נכר, הקשר לליל שימורים במצרים, חידוש הברית ע"י הקרבת ק"פ בימי חזקיהו ויאשיהו, ועוד הרבה. לא בכדי פירשו חז"ל על הפסוק "משכו וקחו לכם צאן" (שמות יב:כא): "ר' יוסי הגלילי אומר משכו ידיכם מעבודה זרה והדבקו במצוה" (מכילתא); "משכו וקחו לכם – כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של המצרים ועשו הפסח" (שמות רבה).²³ מו"ר תמיד מצטט ההו"א במכילתא ובספרי (עיין רש"י שמות יב:מח, במדבר ט:יד) שגר הבא להתגיייר יביא פסח אפילו בשאר ימות השנה, והמשך חכמה (במדבר ט:ז) חידש שגר המתגיייר בע"פ ומביא פסח אמנם יוצא בו ידי חובת קרבן הגר.²⁴ הדברים עתיקים ואכמ"ל.

²¹ לענ"ד היסוד מפורש יותר בתרגום האנגלית של ר' יצחק לוי מבתרגום העברי:

רגל בפני עצמו is פסח שני, Although according to the accepted way of taking it, nevertheless it is subsidiary to the real, and has its character impressed on it only through the real. It is, as already remarked, only for individuals who, by it, attach themselves subsequently to the national offering which the nation brought at the proper time, and which they had missed. איש נדחה ואין צבור נדחה לפסח שני, and פסח שני can only be celebrated by individuals if פסח ראשון had been brought by the צבור. But if, for any reason other than טומאה the nation had been prevented from bringing the offering in Nissan, or had to bring it בטומאה, then פסח שני is not allowed to be brought by individuals: אין תשלומין לפסח הבא בטומאה (Pesachim 80a).

²² וראה פירושו לשמות (יב:ג-ו) שהאריך בזה.

²³ ע"ע תורה שלמה שם (אות טיט) שהביא כמה מקורות נוספות לזה במדרשים ותרגומים וראשונים. שמעתי ממו"ר שעי"ז ניתן ליישב ספיקת המנחת חינוך (יג:א) אם הרמב"ם סבור שדין כל בן נכר לא יאכל בו שייך דוקא למומר לע"ז – שכן משמע מלשנו – או שמא גם מומר לחלל שבת הואיל וגם הוא נחשב כגוי לכל דבריו. מאחר וקיום קרבן פסח מיועד לכריתת ברית בין הקב"ה לעם ישראל ושלילת כל שמץ של ע"ז, מובן למה דוקא מומר לע"ז פוגע בקרבן פסח באופן מיוחד.

²⁴ ע"ע באמת ליעקב (שמות יב:מח) לגר"י קמנצקי זצ"ל שהתייחס לזה.

ולאור כל זאת, ניתן להבין אופי פסח שני ביתר דיוק. יסוד הקרבן פסח הוא ליצור ציבור של קהל עדת ישראל, ולכרות ברית בינו לבין הקב"ה, שמן הנמנע להיות אחד בלי השני – עמך עמי ואלקיך אלקי.²⁵ זה עצם הגדרתו. וא"כ במקביל לזה, עצם הגדרת פסח שני היא לצרף יחידים שנדחו מפסח ראשון לציבור. כמובן שזה קשור לפסח ראשון, אבל אינו ממש אותו דבר. שהרי מכיון שיסוד דינו של פסח שני הוא להצטרף לציבור שכבר נוצר ע"י פסח ראשון, ממילא צ"ל דכל היכא דלא עבדי ציבור בראשון לא עביד יחיד בשני! מובן א"כ למה הרמב"ם לא דימה פסח ראשון ופסח שני ליבום וחליצה או לסוכות ושמן"ע או לשאר דמיונים שהציעו המפרשים. העובדה שהם הוקרבו ע"י קבוצות שונות של אנשים, וכמו שהעיר ר"א בן הרמב"ם, מגלה את ההבדל העדין בעיקר יעודם: הראשון ליצור את הציבור ואת הברית; השני ליחידים הנדחים להצטרף אליו לאחר שניצור. ולכן הפסח שני הוא כ"כ קשור לפסח ראשון, ואעפ"כ נחשב כמצוה נפרדת ורגל בפנ"ע.

1. מעמד מזיד בפסח ראשון לגבי פסח שני

אם נחזור ונעיין בדברי הרמב"ם ברפ"ה נראה שזה מסביר קושי אחרון בדבריו, וזה מעמד המזיד בפסח ראשון שבא להקריב פסח שני. הרי כבר ראינו איך הטריח הרמב"ם לחלק בין ט"מ וד"ר מחד גיסא לשוגג ואנוס מאידך, שאלו מופקעים מפסח ראשון ואלו רק פטורים. ברם באמת נראה שגם זה וגם זה מובדלים מהמזיד, ויש כאן היררכיה משולשת.

שהרי בהלכה א' הרמב"ם מרשם אלו שמביאים פסח שני: "מי שהיה טמא בשעת שחיטת הפסח שאין שוחטין עליו, או שהיה בדרך רחוקה, או נאנס באונס אחר, או ששגג ולא הקריב בראשון, הרי זה שוחט פסח ב"ד של

²⁵ אפילו קריאה שטחית בדברי הרמב"ם (הל' איסורי ביאה יג:ד) מגלה חילוק בין מילה, טבילה, קרבן כמעשי הגירות מול קבלת עול מצוות כהגדרת הגירות עצמה: "וכן לדורות כשירצה הגוי להכנס לברית ולהסתופף תחת כפני השכינה ויקבל עליו עול תורה, צריך מילה וטיבולה והרצאת קרבן". נדמה לי שראיתי חילוק זה מהגרי"ד, וכן הגיד לי מו"ר בשמו. שוב העירוני ידי"נ הרב איתמר רוזנצווייג שליט"א שהגרי"ד הביא ביאור זה בשם אביו הגר"מ בספר "קול דודי דופק" (הערה 22), ע"ש. ע"ש ספר "תקווה ממעמקים" על מגילת רות לר' יעקב מדן שליט"א עמ' 42-49.

חדש השני וכו'". הרי שלא הזכיר מי שהזיד בראשון! רק בהל' ב' חוזר הרמב"ם וכותב שגם מזיד מביא פסח שני.

ובר מן דין שם בהל' ב' הוא חוזר מדעתו בסה"מ וכותב שאף מזיד בראשון שהביא את השני הציל עצמו מן הכרת. אך המעיין היטב יראה שהרמב"ם עדיין לא רצה לכתוב כן בפירוש: "הזיד ולא הקריב בראשון הרי זה מקריב בשני, ואם לא הקריב בשני אף על פי ששגג הרי זה חייב כרת שהרי לא הקריב קרבן ה' במועדו והיה מזיד". הרי מוקד דבריו הוא החיוב כרת למזיד בראשון ששגג בשני, ורק דרך אגב וממילא ניתן לדייק שמכלל הן אתה שומע לאו, דאם הקריב בשני נפטר מכרת.

אמנם לפי הנ"ל, הכל קל להבין. עיקר ציווי של פסח שני הוא לאלו שלא היו יכולים להקריב פסח ראשון. הקב"ה הסכים לטענת האנשים "למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במעדו בתוך בני ישראל" באופן חלקי: לא זכו להקריב במועדו ובתוך בני ישראל, אבל כן זכו להצטרף לשאר בני ישראל ע"י הקרבה בחדש השני. דוקא להם – הטמאים והרחוקים, השוגגים והאנוסים – מיועד ציווי זה, לאפשר להם הזדמנות להצטרף לציבור בחדש השני. מעולם לא נצטוו פסח שני בעבור המזידים. ושוב נתמך הרמב"ם ע"י המשנה בריש פירקין, שדוקא נמנה טמא מת, דרך רחוקה, אנוס ושוגג כאנשים המביאים פסח שני, ולא הזכיר המזיד בכלל.

אבל נתבונן בחיוב כרת לאלו שביטלו הפסח במזיד. כבר העירו רבים שמכל רמ"ח מצוות עשה, דוקא ביטול מילה ופסח מחייבים כרת, ושהביאור הוא שכרת זה לא בא בתור עונש אלא כתוצאה דממילא. כל עיקר מצוות אלו היא להשתייך לעם ישראל ולבריתו עם הקב"ה [דהיינו הך], וממילא הנפש הדוחה אחת מהן נכרתה מעמיה. אבל לפי זה י"ל שהמזיד יכול לפטור עצמו מן הכרת ע"י פסח שני. הרי הכרת שלו משום ביטול פסח ראשון לא היה עונש אלא מציאות.²⁶ ולכן אפ"ל שאע"פ שפסח שני אינו מיועד למזיד,

²⁶ ע"י זה לענ"ד אפשר להסביר הו"א מפליא בירושלמי. הגמ' שם (ט: ב) מביא ברייתא "היה נתון מן המודיעית ולפנים ורגליו רעות, יכול יהא חייב – ת"ל 'וחדל', יצא זה שלא חדל". הלא לכאורה מי שרגליו רעות אנוס הוי, וא"כ איך ס"ד כלל שיהא חייב כרת ושנצטרך גזה"כ לפוטרו? ! אבל לפי הנ"ל ניחא, כי אם ממש נדגיש שהכרת מהוה מציאות ולא עונש, סד"א שפטור אונס לא שייך, אלא אך ורק המציאות של הקרבת פסח או לא. ולכן לומדים מ"חדל לעשות הפסח" שדוקא מי שמנע מהפסח במזיד חשוב כמי שמוציא את עצמו מן הכלל, ודוקא לגביי שייך כרת.

מאחר והזדמנות-שנית זו כבר נוצרה [בעבור הטמא מת וכו'], אם ילך אף המזיד ויביא פסח שני עמהם ישתייך גם עצמו לעם ולברית, וממילא ייפטר מהכרת. זה לא תיקון לביטול מ"ע של פסח ראשון, אלא תיקון למציאות שהוציא את עצמו מן הכלל.

עפ"ז מתבאר היטב למה גם הרמב"ם – בעקבות המשנה – לא מנה המזיד עם שאר אנשים שמביאים פסח שני. ומובן מאד שיטתו המקורית בסה"מ שהוא אמנם חייב כרת, כי יתכן שמי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר חתם את כריתת נפשו. ואכן שינה את דעתו במשנה תורה, ואולי הסיק שאם כל עיקר פסח שני הוא להצטרף לציבור ולברית אז לא יתכן שבב"א נתיר למזיד להביא פסח שני וגם נשאיר אותו בחיוב כרת. אבל רבינו הגדול עדיין הזהיר לשמור על רוח שיטתו המקורית, ולכן כתב בדיוקנות נפלא דוקא שאם אינו מביא את השני ואפילו בשוגג חייב כרת, והניח לנו להסיק מזה הפטור אם שוב יקריב פסח שני.